AKVAREL RANGTASVIRIDA GRANULYATSIYA EFFEKTINING BADIIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI VA FAKTURAVIY IFODA IMKONIYATLARI

Xalilov Lenar Shevketovich
lenarkhalilov34@gmail.com
Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Maqolada akvarel rangtasvirida granulyatsiya effektining badiiy-estetik mohiyati, tasviriy til va fakturaviy ifoda tizimidagi o‘rni tahlil qilinadi. Donador rang qatlamining kompozitsion ritm, tonal munosabat, obrazning moddiyligi va emotsional muhitga ta’siri formal-stilistik va qiyosiy tahlil asosida izohlanadi. Granulyatsiya mustaqil texnika emas, balki pigmentning suvli muhitda notekis taqsimlanishidan yuzaga keladigan vizual effekt sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda materialning tabiiy xususiyati bilan rassomning ongli badiiy qarori o‘rtasidagi munosabatga e’tibor qaratilib, fakturani kompozitsiyaga bo‘ysundirish mezonlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: akvarel rangtasviri, granulyatsiya effekti, san’atshunoslik, badiiy faktura, vizual ritm, kompozitsiya, koloristika, estetik ifoda, badiiy obraz

ARTISTIC AND AESTHETIC CHARACTERISTICS OF THE GRANULATION EFFECT AND ITS TEXTURAL EXPRESSIVE POTENTIAL IN WATERCOLOR PAINTING

Lenar Shevketovich Khalilov
E-mail: lenarkhalilov34@gmail.com
Shahrisabz State Pedagogical Institute

Abstract: This article examines the artistic and aesthetic significance of the granulation effect in watercolor painting and its place within pictorial language and textural expression. The role of granular paint layers in compositional rhythm, tonal relationships, the representation of material surfaces, and emotional atmosphere is discussed through formal and comparative analysis. Granulation is defined not as an independent painting technique but as a visual effect arising from uneven pigment distribution. Particular attention is given to the interaction between spontaneous material behavior and deliberate artistic choices. Criteria for integrating texture into a coherent composition are proposed.

Keywords: watercolor painting, granulation effect, art studies, pictorial texture, visual rhythm, composition, color relationships, aesthetic expression, artistic image.

(cc) BY

KIRISH

Akvarel rangtasviri badiiy ifodaning shaffof rang qatlamlari, yorug‘lik bilan faol munosabati va yuzaning tabiiy fakturasiga asoslangan o‘ziga xos shaklidir. Unda tasvir faqat chiziq va rang vositasida emas, balki bo‘yoqning qog‘ozda tarqalishi, pigmentlarning o‘zaro munosabati va qurish jarayonida hosil bo‘ladigan ko‘rinishlar orqali ham shakllanadi. Shu bois akvarel asarini san’atshunoslik nuqtayi nazaridan o‘rganishda uning kompozitsiyasi bilan bir qatorda materialning vizual xususiyatlarini ham hisobga olish zarur.

Granulyatsiya effekti akvarel bo‘yoq qatlamida pigment zarralarining notekis joylashishi va ayrim hududlarda to‘planishi natijasida paydo bo‘ladigan donador, dog‘simon ko‘rinishlarni anglatadi. Uni mustaqil rangtasvir texnikasi deb atash to‘g‘ri emas: granulyatsiya - material xususiyatlari ta’sirida vujudga keladigan effekt; undan foydalanish usullari esa rassomning ijodiy amaliyotiga tegishlidir. Bu farqlash hodisaning fizik sababi bilan badiiy vazifasini aralashtirmaslikka yordam beradi.

San’at asaridagi har qanday faktura badiiy qiymatga avtomatik ravishda ega bo‘lmaydi. Granulyatsiya ham kompozitsion vazifa bilan bog‘langanda estetik mazmun kasb etadi: rang maydonining bir xilligini buzadi, shaklning moddiyligini ta’kidlaydi, vizual ritmni boyitadi yoki obrazning ruhiy kayfiyatini kuchaytiradi. Aksincha, tasvirning mazmuniy markazidan e’tiborni chalg‘ituvchi tasodifiy dog‘lar badiiy yaxlitlikni susaytirishi mumkin.

Badiiy faktura masalasi akvarel tarixidagi realizm, impressionistik kuzatuv va zamonaviy eksperimental yo‘nalishlarni birlashtiruvchi umumiy muammolardan biridir. Realistik asarda faktura tasvirlangan buyumning moddiy xususiyatini ko‘rsatishga xizmat qilsa, mavhum kompozitsiyada u mustaqil vizual belgi va ritmik tuzilma vazifasini bajarishi mumkin. Shunday qilib, bir xil granulyatsiya ko‘rinishi turli janr va uslubda turlicha estetik mazmun oladi.

Rangtasvirga oid manbalarda rangning psixologik qabul qilinishi, kolorit, badiiy materiallar va amaliy tasvirlash masalalari yoritilgan. B. A. Bazyma rang va psixika munosabatlarini o‘rgangan [1], T. L. Jurikova koloristik qobiliyatlar rivojiga e’tibor qaratgan [2]. E. A. Whitney [3], J. G. Pollard [4] va C. Johnson [5] akvarel bilan ishlashning turli amaliy imkoniyatlarini tavsiflagan. Ushbu manbalar rang va faktura masalalarini o‘rganish uchun kontekst yaratadi, biroq ularning barchasini bevosita granulyatsiya estetikasi bo‘yicha maxsus tadqiqot sifatida baholash mumkin emas.

Mahalliy adabiyotlarda S. Abdirasilov akvarel asosida psixologik portret masalalarini [6], N. Narziyev akvarelning bugungi rangtasvirdagi ahamiyatini [7], L. Xalilov esa zamonaviy san’atda akvarelning rivojlanishini [8] yoritgan. Mazkur tadqiqotlar doirasida rangtasvirning texnologik va ijodiy tomonlari o‘rganilgan bo‘lsada, granulyatsiya effektining aynan fakturaviy ritm, kompozitsion markaz va obrazli ifoda bilan munosabatini alohida tahlil qilish dolzarbdir.

(cc) BY

Maqolaning maqsadi granulyatsiya effektini akvarel rangtasvirining badiiy-estetik hodisasi sifatida tavsiflash, uning fakturaviy ifoda imkoniyatlarini aniqlash hamda rang, ton, kompozitsiya va obraz yaratishdagi vazifalarini san'atshunoslik asosida izohlashdir. Tadqiqotda formal-stilistik tahlil, qiyosiy talqin va nazariy umumlashtirish usullaridan foydalaniladi. Mustaqil laboratoriya yoki statistik eksperiment natijalari keltirilmaydi; asosiy e'tibor mavjud ilmiy-amaliy qarashlarni badiiy tahlil bilan bog‘lashga qaratiladi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

Granulyatsiya effektining badiiy faktura sifatidagi mohiyati

Badiiy faktura tasvir yuzasining tashqi tuzilishigina emas, balki rang qatlamining idrok etilish usulidir. Akvarelda qog‘ozning oq asosi, pigmentning shaffofligi va rang zichligining o‘zgarishi fakturani nozik optik hodisaga aylantiradi. Granulyatsiya hosil qilgan mayda pigment to‘planishlari yuzaning bir xil ko‘rinishini o‘zgartirib, ko‘z ilg‘aydigan ichki ritm yaratadi. Bunda donadorlikning kattaligi yoki keskinligi emas, uning tasviriy maqsadga muvofiqligi hal qiluvchi mezon hisoblanadi.

Fakturani san'atshunoslik tahlilida uch qatlamda ko‘rib chiqish mumkin. Birinchisi - moddiy qatlam: pigment zarralarining qog‘oz yuzasida joylashuvi. Ikkinchisi - vizual qatlam: kuzatuvchi ko‘radigan donadorlik, dog‘, rang zichligi va kontrast. Uchinchisi - semantik qatlam: ushbu ko‘rinish orqali ifodalangan tabiat, vaqt, makon yoki emotsional kayfiyat. Birinchi qatlamning mavjudligi qolgan ikki qatlamning muvaffaqiyatini kafolatlamaydi; ular rassomning badiiy tanloviga bog‘liq.

Granulyatsiya bilan oddiy suv dog‘i yoki bo‘yoq chetida paydo bo‘ladigan halqasimon izni tenglashtirish ham metodologik jihatdan ehtiyotkorlikni talab etadi. Har bir notekis rang qatlami granulyatsiya emas. Rassom va tadqiqotchi vizual o‘xshashlik ortida turli fizik jarayonlar mavjud bo‘lishi mumkinligini hisobga olgan holda, asarning estetik xususiyatini tasviriy dalillar asosida tavsiflashi lozim.

Rang va tonal munosabatlarda donador qatlamning vazifasi

Rangtasvir asarining koloristik yaxlitligi ranglarning o‘zaro uyg‘unligi, issiq-sovuq munosabatlar va tonal muvozanat orqali yuzaga keladi. Granulyatsiya effekti bir rang maydonining ichida och va to‘q mikrohududlar paydo qilib, lokal rangning ichki tuzilishini murakkablashtiradi. Bu holat ayrim kompozitsiyalarda yuzaning tabiiyligini kuchaytirsa, boshqalarida rang maydonining sokinligini buzishi mumkin.

Granulyatsiya ta'sirida hosil bo‘lgan tonal tebranishlarni tasvirning umumiy yorug‘-soya tuzilishidan ajratib baholash maqsadga muvofiq emas. Masalan, manzaradagi uzoq tog‘lar yuzasida mayda donadorlik havo va masofa taassurotini boyitishi mumkin, biroq juda kuchli kontrast uzoq plan shakllarini oldingi planga yaqinlashtirib yuborishi ehtimoli bor. Demak, effektning kuchi kompozitsiyadagi fazoviy vazifa bilan muvofiqlashtirilishi zarur.

(cc) BY

Granulyatsiya rangning shaffofligini ham idrok etishga ta’sir qiladi: pigment to‘plangan nuqtalar va qog‘ozning yorug‘roq qismlari orasidagi farq vizual murakkablikni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, cheklangan rang gammasida ishlangan asarlarda bunday ichki o‘zgarishlar ranglarning ko‘pligiga murojaat qilmasdan ham ifodaviy boylik hosil qilish imkonini beradi. Biroq bu imkoniyatning badiiy qiymati aniq asar va uning tasviriy vazifasiga qarab baholanadi.

Kompozitsion ritm va vizual markaz

Kompozitsiya tasvir elementlarining mazmuniy va shakliy birligini ta’minlaydi. Faktura esa ushbu birlik ichida diqqatni yo‘naltiruvchi, ritmni kuchaytiruvchi yoki shakllarni birlashtiruvchi vosita bo‘lishi mumkin. Granulyatsiya effektining tarqalish maydoni, zichligi va rang kontrasti kompozitsion og‘irlikka ta’sir etadi. Ayniqsa, bir tekis silliq maydon yonidagi donador qism tomoshabin e’tiborini tortadi.

Vizual markazni tashkil etishda granulyatsiyani qo‘llash ikki xil natija berishi mumkin. U asosiy obraz atrofidagi fakturaviy farqni kuchaytirib, diqqatni muhim nuqtaga jamlaydi. Biroq nazoratsiz tarqalgan keskin faktura kompozitsiyaning boshqa qismlarida ham raqobatdosh markazlar paydo qiladi. Shu sababli granulyatsiya effektining joylashuvi asarning umumiy ritmik tizimi bilan baholanishi kerak.

Kompozitsion ritm faqat takroriy shakllar orqali emas, balki rang zichligi va fakturaviy intervalning almashinuvi orqali ham vujudga keladi. Donador va silliq maydonlarning navbatlashishi, kichik va yirik faktura qismlarining mutanosibligi asarga ichki harakat bag‘ishlashi mumkin. Rassom bu munosabatlardan ongli foydalanganda materialning tasodifiy xususiyati badiiy tartibning bir qismiga aylanadi.

Tabiiy shakllar va moddiylikni ifodalash

Tabiat manzarasi akvarel rangtasvirida fakturaning ifodaviy imkoniyatlarini yaqqol namoyon etadigan janrlardan biridir. Tog‘ jinslari, tosh, tuproq, quruq barg, daraxt po‘stlog‘i va suv osti yuzalarida kuzatiladigan murakkab strukturalar ba’zan bir tekis rang surtmalaridan ko‘ra notekis pigment taqsimoti yordamida ishonarliroq tasvirlanishi mumkin. Granulyatsiya aynan shunday moddiylik taassurotini yaratishga xizmat qiladi.

Shunga qaramay, tabiiy obyektning tashqi fakturasini taqlid qilish bilan uning badiiy obrazini yaratish bir xil vazifa emas. Rassom tosh yuzasidagi mayda donadorlikni to‘liq takrorlashga urinmasdan, muhim rang-ton munosabatlarini tanlab ko‘rsatishi mumkin. Fakturaning umumlashtirilishi asarning yaxlitligiga xizmat qilganda, tasvir ko‘proq badiiy kuchga ega bo‘ladi.

Me’moriy manzaralarda granulyatsiya eski devor, g‘isht, suvoq yoki vaqt ta’sirida o‘zgargan yuzalarning xarakterini ifodalashga yordam beradi. Bunday holatda faktura tarixiylik, eskirish va vaqt o‘tishi bilan bog‘liq obrazli ma’nolarni uyg‘otishi mumkin. Lekin bu talqinlar asarning mavzusi, rang tizimi va boshqa tasviriy belgilar bilan tasdiqlanishi kerak.

(cc) BY

Tasodifiylik, badiiy nazorat va individual uslub

Akvarelning ijodiy o‘ziga xosligi rassom irodasi bilan materialning tabiiy xatti-harakati o‘rtasidagi munosabatda namoyon bo‘ladi. Granulyatsiya jarayonida pigment zarralarining joylashuvi har doim ham to‘liq oldindan aytib bo‘lmaydi. Rassom qog‘oz, suv miqdori, pigment va surtmalar ketma-ketligini tanlash orqali sharoitni belgilaydi, biroq yakuniy fakturaning har bir detalini boshqara olmaydi.

Bunday noaniqlik ijodiy imkoniyat ham, badiiy xavf ham tug‘diradi. Tasodifiy paydo bo‘lgan dog‘ kompozitsiyaga yangi yo‘nalish berishi mumkin; boshqa vaziyatda esa tasvirning muhim qismini buzadi. Ijodiy mahorat aynan shu vaziyatni baholash, kerakli fakturani saqlash va keraksizini kompozitsion jihatdan neytrallashtirish qarorida namoyon bo‘ladi.

Individual uslub masalasida granulyatsiyani yagona belgi sifatida qabul qilish mumkin emas. Rassomning o‘ziga xosligi rang tanlovi, shaklni umumlashtirish, ritm, bo‘shliqdan foydalanish va fakturaviy vositalarning uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Granulyatsiya ushbu tizimning bir qismiga aylangandagina shaxsiy tasviriy tilni boyitadi.

Zamonaviy akvarelda estetik talqin va tadqiqot chegaralari

Zamonaviy akvarel amaliyotida an’anaviy tasvirlash bilan tajribaviy material izlanishlari yonma-yon rivojlanadi. Granulyatsiya effektiga qiziqishning san’atshunoslik uchun ahamiyati shundaki, u badiiy asarni nafaqat tayyor obraz, balki materialning shakllanish jarayoni natijasi sifatida ham ko‘rib chiqishga undaydi. Bu yondashuv faktura, tasodifiylik va rassomning mualliflik tanlovi o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochishga yordam beradi.

Shu bilan birga, texnik jihatdan noodatiy fakturaning o‘zi badiiy yangilik mezoni bo‘la olmaydi. Asar qiymatini belgilashda kompozitsion yaxlitlik, obrazning ifodaviyligi, rang munosabatlarining asoslanganligi va fakturaning mazmunga xizmat qilishi ustuvor ahamiyatga ega. Granulyatsiya effektini faqat ko‘zga tashlanadigan bezak sifatida qo‘llash uni estetik ma’nodan mahrum etishi mumkin. (1-Rasm)

Mazkur maqola nazariy san’atshunoslik tahliliga asoslangan. Unda muayyan rassomlar asarlarining tasdiqlangan korpusi, eksperimental pigment o‘lchovlari yoki tomoshabinlar idrokiga oid statistik sinovlar taqdim etilmaydi. Shuning uchun xulosalar umumiy badiiy-tahliliy tamoyillar doirasida bayon qilinadi. Kelgusida aniq akvarel asarlari va mualliflik uslublarini qiyosiy o‘rganish bu yondashuvni yanada boyitishi mumkin.

Granulyatsiya effektini tahlil qilishda asarning tashqi bezakdorligi bilan uning mazmuniy vazifasini farqlash zarur. Buning uchun birinchi navbatda fakturaning tasvirning qaysi hududida joylashgani, ranglar bilan qanday munosabat hosil qilgani va kompozitsion markazga xizmat qilishi aniqlanadi. Keyin uning tasvirlangan obyektning moddiy xususiyatini ifodalashdagi o‘rni yoki mavhum rang maydonining

(cc) BY

ichki ritmini yaratishdagi vazifasi baholanadi. Shu tartibda yondashish effektni shunchaki ko‘zni tortadigan hodisa emas, balki obrazning tarkibiy qismi sifatida tushunishga yordam beradi.

1-rasm.Akvarelda granulyatsiya effekti.

Granulyatsiya effektini san’atshunoslik asosida baholash mezonlari

(cc) BY

Ikkinchi mezon - fakturaning o‘lchami va zichligi bilan tasvir masshtabi o‘rtasidagi mutanosiblikdir. Mayda donadorlik yirik rang maydonida nozik tonal harakat sifatida qabul qilinishi mumkin; xuddi shu tuzilma kichik detalda ortiqcha vizual shovqin tug‘diradi. Shuningdek, silliq va donador yuzalarning o‘zaro nisbati asarning ritmik tuzilishiga ta’sir ko‘rsatadi. Bu munosabatlar badiiy kompozitsiyaning umumiy muvozanatidan ajratib baholanmasligi kerak.

Uchinchi mezon - effektning obrazli talqin bilan bog‘liqligi. Manzarada donador faktura tabiiy sirtlarning moddiyligi yoki atmosfera holatini eslatishi mumkin; mavhum kompozitsiyada esa u shaklning erkinligi, harakat va ichki kuchlanish taassurotini yaratishi mumkin. Bunday ma’nolar oldindan qat’iy belgilangan emas: ular rang, shakl, bo‘shliq va boshqa badiiy vositalar bilan birgalikda vujudga keladi. Shu sababli tadqiqotchi granulyatsiyaga bir xil ramziy ma’no yuklamasdan, har bir asarning yaxlit vizual tuzilishini tahlil qilishi lozim.

To‘rtinchi mezon - rassomning individual ifoda tizimida granulyatsiyaning barqaror yoki epizodik qo‘llanishidir. Agar fakturaviy tuzilma muallifning turli asarlarida ma’lum kompozitsion vazifani muntazam bajarsa, uni uslubiy belgilar tizimining tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqish mumkin. Biroq buning uchun bir nechta asarlarni qiyoslash va fakturaning tasodifiy ko‘rinishlaridan umumiy badiiy tamoyilni ajratish talab etiladi. Mazkur mezonlar kelgusida aniq rassomlar ijodini san’atshunoslik nuqtayi nazaridan tadqiq qilishga xizmat qiladi.

XULOSA

Akvarel rangtasvirida granulyatsiya effekti pigment zarralarining notekis taqsimlanishi natijasida yuzaga keladigan vizual hodisa bo‘lib, uning san’atshunoslikdagi ahamiyati badiiy faktura va tasviriy ifoda bilan belgilanadi. Mazkur effekt mustaqil rangtasvir texnikasi emas; u rassom tomonidan turli usullar orqali maqsadli qo‘llanishi mumkin bo‘lgan material xususiyatidir.

Tahlil granulyatsiya effektining badiiy vazifasi bir nechta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi: rang maydonining ichki tonal tuzilishini boyitish, tabiiy obyektlar moddiyligini ifodalash, kompozitsion ritmni kuchaytirish, vizual markazni ta’kidlash va asarning emotsional muhitini shakllantirish. Ushbu vazifalar faqat faktura tasvirning umumiy mazmuni va kompozitsiyasiga mos kelganda ijobiy estetik natija beradi.

Granulyatsiyaning o‘ziga xos jihati materialning tabiiy xatti-harakati bilan rassomning ongli qarori o‘rtasidagi munosabatdir. Tasodifiy shakllangan pigment tuzilmasini badiiy g‘oyaga bo‘ysundirish ijodiy tanlov va mahoratni talab qiladi. Shu bois effektning intensivligi emas, balki uning rang, ton, shakl va obraz bilan uyg‘unligi asosiy baholash mezoni bo‘lishi lozim.

San’atshunoslik tahlilida granulyatsiya effektini o‘rganishda fakturaning moddiy, vizual va semantik qatlamlarini farqlash; donador va silliq maydonlarning

(cc) BY

kompozitsion nisbatini tekshirish; asarning janri va mualliflik uslubini hisobga olish tavsiya etiladi. Mazkur tamoyillar zamonaviy akvarel rangtasvirining estetik imkoniyatlarini izohlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Базыма Б. А. Цвет и психика. 2001.

2. Журикова Т. Л. Колористические способности учащихся и их развитие на занятиях по живописи // Омский научный вестник. 2010. № 4 (89). С. 192-195.

3. Whitney E. A. Complete Guide to Watercolor Painting. Courier Corporation, 2012.

4. Pollard J. G. Watercolor Unleashed: New Directions for Traditional Painting Techniques. Penguin, 2013.

5. Johnson C. Watercolor Tricks & Techniques: 75 New and Classic Painting Secrets. Penguin, 2010.

6. Abdirasilov S. Akvarel rangtasvir texnologiyasi asosida psixologik portret tasvirlashning asoslari // Journal of Culture and Art. 2024. 2(2). B. 28-37.

7. Narziyev N. Rang-tasvirda akvarel texnikasining bugungi kundagi ahamiyati // Евразийский журнал технологий и инноваций. 2023. 1(5), Part 2. B. 104-105.

8. Khalilov L. Zamonaviy san'atda akvarel: klassik texnologiyaning rivojlanishi // Journal of Culture and Art. 2024. 2(3). B. 60-66.

(cc) BY